

Lara Dämmig

Bet Debora – ženské hnutí jako výraz židovské obrody v Evropě

Skupina židovských žen založila v roce 1998 židovsko-feministickou iniciativu s názvem „Bet Debora“ – „Haus der Debora“.¹ Východiskem byla myšlenka nabídnout ženám, které se angažují v oblasti gendrově spravedlivého židovství, společné fórum. Dalším důležitým momentem bylo uvědomění si vlastní historie a tradice, od které byly evropské židovky – na rozdíl od židovek například ve Spojených státech – kvůli šoa odříznuty. Bet Debora se od začátku vědomě definovala jako evropské hnutí a poukazovala tím na specifickou evropského židovství, které se po desítkách let dominantního postavení amerického a izraelského židovství začalo opět rozpomínat na svou vlastní kulturu a tradici.

Založení této iniciativy je výrazem rozšiřující se obrody židovství, ke které došlo v mnoha zemích Evropy v devadesátých letech dvacátého století. Nejen přistěhování židovek a židů z bývalého Sovětského svazu změnilo v devadesátých letech minulého století židovskou komunitu v Německu. Mnoho „starousedlých“ židovek a židů si konečně vybalilo kufr a akceptovalo, že v „zemi vínků“ má židovství budoucnost, na které se chtějí podílet. Kritizovali převládající duchovně náboženské ustrnutí židovství v Německu a zasadili se o pluralitu, která je ve Velké Británii nebo USA již dlouho samozřejmostí. V mnoha městech v Německu založili liberální a konzervativní židovské skupiny a egalitářské bohoslužby, některé jako soukromé iniciativy, jiné jako nové komunity. Společně jim bylo usilování o obrodu židovství. Jako vzor jim sloužily Spojené státy, avšak navazovali také na domněle ztracenou tradici liberálního německého židovství. Centrální roli hrála rovnoprávná účast žen a mužů. V tomto novém hnutí se angažovaly především ženy. Hnutí představuje kritický pohled na židovskou tradici a hledání cest k gendrově spravedlnosti v rámci židovství.

Právě v Německu však vzniká s relativně pozdním úsilím o gendrově spravedlivé židovství a s židovsko-feministickou iniciativou otázka odkud vyjít. Na co mohou židovky navázat půl roku po šoa? Pouze na první pohled se zdálo, že ženy, které v devadesátých letech 20. století založily skupiny Roš Chodeš a egalitářský minjan, dohnaly pouze to, co Židovky v USA nebo ve Velké Británii uskutečnily již v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století.² Bet Debora vědomě navazuje na tradici židovského ženského hnutí v Německu před šoa, které téměř upadlo v zapomenutí. Již v roce 1904 založila Bertha Pappenheim (1859-1936) Židovský ženský svaz. Kromě sociální práce patřila mezi cíle rovnoprávná práce žen v komunitách, boj proti obchodování se ženami a zlepšování vzdělávání žen. Regina Jonas (1902-1944), první rabínka na světě, ukončila v roce 1930 studium na Berlínské vysoké škole vědy o židovství svou halašskou³ prací na téma "Může žena vykonávat rabínský úřad?" Obě ženy, Bertha Pappenheim a Regina Jonas, vyslovily různým způsobem to, k čemu byly před a po první světové válce připraveny mnohé židovky – samy se autorizovaly jako nositelky židovského učení, které chtěly nyní doplnit ze své ženské perspektivy a vlastní zodpovědnosti. Šoa však tyto aktivity ukončila. Po roce 1945 bylo židovské sebevědomí tak otřeseno, že přeživší židé a židovky ve Spolkové republice (a také v NDR) se upnuli na dávná klišé o svatém světě v ortodoxním stylu. Impulzy k obrodě vnímali jako ohrožení a okamžitě je odmítaly.

V roce 1999 pozvala Bet Debora evropské rabínky, kantorky, vědecké pracovnice a pracovníky a židovské zájemkyně a zájemce na první setkání. Hlavním tématem tehdy bylo postavení aktivních žen v židovské komunitě. Na tomto setkání již nešlo o otázku, zda směřjí ženy dobýt mužské domény v židovství.

¹ „Bet znamená „Haus“ – dům. Talmud rozlišuje jednotlivé interpretační tradice a nazývá je „domy“, myšleno domy velkých učenců – „Bet Hillel“ a „Bet Schammai“. Židovské ženy, které se dnes vydávají novými cestami, zakládají také „dům“ jejich vlastní interpretační tradice. „Bet Debora“ získalo jméno podle biblické hrdinky Debora. Byla prorokyní, soudkyní a političkou.

² Židovské ženy ve Spojených státech bojovaly již od šedesátých let minulého století za rovná práva v židovských komunitách. V roce 1972 se Sally Priesand stala první rabínkou v USA, po ní následovalo téměř tři sta dalších žen. V Evropě působí více než třicet rabínek, většina z nich ve Velké Británii.

³ o náboženském právu

Na základě skutečnosti, že ženy jsou hnací silou při obnově židovského života v Evropě, se v evropském kontextu diskutovalo o možnostech rovnoprávného židovství. V roce 2001 následovalo další setkání s názvem „Židovská rodina – mýty a realita“, které kriticky analyzovalo židovský ideál rodiny a ženy a konkrétní návrhy života židovských žen. Třetí setkání konference v roce 2003 bylo věnováno tématu „Moc a zodpovědnost z perspektiv židovských žen“. Diskuse se točily kolem otázky, jak se židovské ženy angažují v synagogách, komunitách a institucích a jaký tam mají vliv. Kromě toho si účastnice také vyměnily názory a zkušenosti s novými oblastmi politiky, ženským stylem politiky, solidaritou a konkurencí mezi ženami. Debatovalo se nejen o většinou nepokořených mocenských vztazích mezi ženami a muži v mnoha oblastech židovského života, ale také o dominantních strukturách, které ovlivňují spolupráci židovských žen z východní a západní Evropy. Působení židovských žen, tak zní závěrečné slovo, zahrnuje kulturní a politické aktivity.

Diskuse na konferencích posunuly židovské ženské hnutí v Německu a v Evropě o důležitý krok vpřed. Přispěly k tomu, že ženy získaly větší odvahu k tomu, aby artikulovaly své názory, angažovaly se a organizovaly. Etablovala se evropská židovská síť žen, která již přináší své poldy. Různé iniciativy pracují na mezinárodní úrovni na společných projektech. Čtvrté setkání Bet Debora se konalo v srpnu v roce 2006 v Budapešti a bylo organizováno maďarskými židovskými feministkami. Páté setkání na téma „Migrace, komunikace a domov“ je již naplánováno a bude se konat v Sofii.

Mezitím byly etablovány egalitářské minjany a komunity, které vznikaly v devadesátých letech 20. století. Většina je jich organizována v Unii progresivních židů (sic!), která vznikla v roce 1997 a která sdružuje asi dvacet liberálních komunit. I konzervativní komunity si mezitím vytvořily svůj vlastní zastřešující svaz. Pod jednotnou komunitu spadají egalitářské synagogy ve Frankfurtu nad Mohanem a v Berlíně. V Oldenburgu a ve Weidenu působily v komunitách rabínky po mnoho let. První rabínka po šoa začala pracovat v Berlíně v roce 2007. Bet Debora sehrálo u všech těchto událostí důležitou roli.

I Centrální rada židů v Německu si uvědomila postupující a proměňující dobu a vsadila na pluralismus. Ještě před deseti lety se tehdejší předseda Centrální rady, Ignatz Bubis, vehementně bránil pluralismu a obrodě.⁴ O prvním setkání Bet Debora v roce 1999 se v židovském týdeníku „Jüdische Allgemeine“, který je financován Centrální radou, objevil velmi negativní článek. Mezitím byly do Centrální rady přijaty liberální komunity. Centrální rada podporuje vzdělávání liberálních rabínek a rabínů na vysoké škole Abraham-Geiger-Kolleg v Postupimi. Třetí konference Bet Debora byla již Centrální radou podporována a byla zahájena bývalou viceprezidentkou Charlotte Knobloch.

A přesto jsme teprve na začátku. Stejně jako předtím dominují v jednotných komunitách i nyní ortodoxní synagogy, ve kterých nesmějí ženy vykonávat žádnou náboženskou funkci a ženy mají v představenstvech synagog nebo komunit jen malé zastoupení. Aby mohly mít ženy více zodpovědnosti i moci, musejí dostat větší šance účastnit se na etablovaných strukturách a funkcích. K tomu je velmi důležité, aby byla rovnoprávná účast žen a mužů formulována a prosazována i směrem „shora dolů“. Je třeba zvážit, zda by se neměly využít strategie, které se osvědčily v jiných společenských souvislostech – například gender mainstreaming.

Tento text vychází z publikace Dämmig; Lara; Klapheck, Elisa: *Debora's Disciples: A Women's Movement as an Expression of Jewish Renewal in Europe* (Stoupenkyně Debora: Ženské hnutí jako výraz židovské obrody v Evropě). Zdroj: *Turning the Kaleidoscope – Perspectives on European Jewry*, New York; Oxford 2006

⁴ Viz Katlewski, Heinz Peter: *Židovství v rozkvětu. Od nové rozmanitosti židovského života v Německu, Rakousku a Švýcarsku*, Berlín: nakladatelství Jüd. Verlagsanstalt 2002, str. 95-107